

Kőbányai János: ÜNNEP ÉS POLITIKA

Ünnep. A zsidó ünnep. Ez vonz mágnesként leginkább a zsidók országába, Izraelbe. A felszabadult öröm vagy bánat elemi erővel *önmagaként* felbuzgó teljessége, amelynek az a kimondatlan lényege, üzenete, hogy maga az emberi élet, azaz a számunkra érzékelhető létezés, ez a villanásnyi időcske, ez maga a folyamatos és fel-foghatalan ünnep.

A zsidó ünnepek egész életet behálózó rendszere – mert amikor éppen nem ünnep van, akkor egy ünnepre készülődésnek van ideje, a mindenheti sábatot, „a szép arát” nem is említve – itt Izraelben a maga teljességében bontakoztathatja ki a létezés dicséretét és isteni eredetét. Nem kell senki előtt rejtteni, itt nem mások toleranciájának a játéka, itt nincs kisebbségben, tehát háboríthatatlanul a saját lénye, arca: a zsidó *géniusz kifejeződése*.

És mégsem . . .

Ha nem befolyásolja a külvilág változó kénye-kedve, türelme, amely, mint számtalan történelmi és filozófiai munkából tudjuk, mindig gazdasági-politikai „veszélyes viszonyok” függvénye, akkor a külvilág *belülről* fenyeget: szorítása *belülről* nyomorgatja-szorogatja az ünnepet: azt a fajta létezést, amely éppen a politika kisszerű torzsalkodásától hivatott megtisztítani az erre a történelemtől és Istentől kijelölt pillanatot.

A hánuká az az ünnep, amely egyaránt kapcsolódik a zsidó nép történelmének nem a politikai, de elsősorban szellemi autonómiájáért – önmagaként fennmaradásáért – folytatott, és az Isten szövetségét beteljesítő, bátorító csodához. Eredete: itt Izrael földjén hitből, vérből és hűségből lényegült át olyan energiává – *fénnyé* –, amely évezredek múltán is világít.

Az Izrael lakosságának majdnem felét befogadni képes Ibn Gavirol („felvonulási”) téren fényben nincs hiány. Elektromos csillageső sziporkázza be a roppant kiterjedést. A közepén fénycsillagocskákból összerótt tábla hirdeti: Hag Orim száméáh (boldog fényünnepet). A Városháza tetején fénycsöttek remegnek kékes-fehéren, s a legszélsőn *az első napot* jelző piros elektromos láng vibrál.

Csupa-csupa elektromos fény. Hideg fény. Ahogy lefényképezem ezeket a fénydíszleteket, szeretnék embereket, boldog arcokat bevenni a képmező előterébe. De arcok nincsenek. Tíz perc alatt jó, ha átbetorkál egy ember ezen a kietlen, neonkönnytócsákkal borított, lámpagözenben izzó sivatagon. Hol lehetők fel? Hol adják át magukat a nép, a közösség ünnepének? Egy olyan emlékezés első napjának, amely ezúttal

(oly ritkán) nem bánatra, katasztrófára néz vissza?

Netán néhány száz méterrel arrébb, a Városháza háta mögött, az egykori állatkert helyén épült korzó-agora jellegű üzlet- és szórakoztató központ modern Édenjében? Szökőkutak csobogása, puhán surranó liftek, fotocellás ajtók, lágyan permetező áruházi diszkózene, csupa üveg-tükör fényársokszorozó promenádjain?

A nyolcágú gyertyatartók ott vannak. A kirakatokban. Hatalmas tömegben, sokaságban. Egy-más mellett, alatt, fölött sorakoznak. Hány és hányféle formát, leleményt (gondolatot?) képes fölvenni ez a Makkabeus-kori történetben szereplő csoda? Formát. De emberkéz (szív) gyújtotta láng, viaszt könnyező élő láng, *élet*: egyikükben sem verdes.

A gyertyatartók – ezüst-arany testükön hűvösen tartózkodó, elektromos fényköpeny csillog betöltetlenül – a magányosok kiszolgáltatott sértettségével néznek farkasszemet gyér számú bámulóikkal. Akár lábaiknál az árak, amelyeket viszont a gondterhelt sétálók vizsgálgatnak szúrós szemmel. A pompás vendéglők, teraszok, presszók üresek; titkokat sejtő, diszkrét félhomályukban csak a felszolgálók rakosgatnak, ügyködnek, mintha maguk sem hinnének a szemüknek, hogy örömet, élvezeteket kínáló csábításuknak nem akadnak elcsábulói.

Gyerünk ki Jaffára, a kikapcsolódás, az örömmök, a művészetek szigetére, ki a végtelen szabadságot intonáló morajzenés tengerpartra.

A látvány, ha lehet, még kísértetiesebb. Noha kínkeservvel lehet csak parkolóhelyet találni, úgy beborították az utcákat a döglött bádogtettek, élő lelket alig látni. A villany virágflitterek itt is bebántlikázzák az egész városkát. Gomolygó párájuk üres vagy bezárt vendéglők előtt kanyargó utcákat hasít ki a vastag éjből: atomtámadás utáni dermedést. Az egyetlen hang, amit hallunk, két angol turista vitája egy térkép fölött. A tengerpart fölé lángolva világító Hág Száméa feliratú transzparens alatt egy szerelmespár bújik egymásba. Kihúzódznak alóla egy sziklára, kezembe nyomnak egy automata fényképezőgépet, és megkérnek, hogy kattintsak el róluk egyet. A villanófény lemeztelenítő kék szigonya – mint egy ikonképet – fölszegezi őket a sötétben hullámzó tenger háttérkárpitjára. Toda raba, toda. Köszönöm szépen, kösz . . . ez az első kedves hang hánuká első napján. (A szerelem még az atomtámadást is túléli.)

Kísérom – mint fájdalmas, népéért szenvedő próféta – kommentálja a lekonyuló estét: „A vá-

lasztások után az emberek kedve elment az életől. Ki se merészkednek az utcára. Még »shopolni« se. Bezárkóznak, s ha tehetik, ki sem teszi a lábukat otthonról. A televíziót a híreknél kikapcsolják. Mindenből és mindentől elégük van. A turizmus haldoklik. A külföldiek is elkerülnek. Sokaknak menekülésen jár az esze. De hova mennének? Hova mehetnének?

Most ne azt nézzük, hogy hánuká első napja van: ünnep. De most ment ki a sábbát. És Jaffa üres. Erre negyven éve, mióta itt élek az országban, nem volt példa. És mi lesz még itt? Az ország nem tud dönteni, nincs kormánya, pedig egyre nehezebb kihívásokra kellene felelnie. Ez az üresség itt Jaffán mindent elmond a mai Izraelről.

– És ki a felelős mindezért? – kérdezi egy hang mögöttünk. Elegánsan öltözött, fekete kalapos, ciceszes úr a hang gazdája, aki családjával szintén itt sétál Jaffa magányos fényerdejében.

– Ki? Hát a pártok. Meg olyanok, mint maga, akik Isten nevében a politikával üzletelnek, míg más azért remeg, hogy a fia épségben jöjjön haza hétvégén a miluhimból (tartalékos szolgálatból) – fortyan fel kíséröm, két katonafiú apja.

– Tiszt vagyok – húzza ki magát a fekete kalapos.

– És hol szolgál, ha szabad kérdezmem?

– A Hevra Kadisa tisztje vagyok – válik még önérzetesebbé a fekete kalapos.

– Ahelyett, hogy eltemetné a fiainkat, hagyná inkább élni őket . . .

Ez a feszültségkiszülés utolsó szikrája; a vita tovább nem folytatódhat, mert dühbe gurult kísérőmet erőteljesen félrevonja a felesége. Mint megvert sereg süppedünk vissza a fénytelen puha éjbe, s gurulunk hazafelé a bátoratlanul pislákoló mécsesest meggyújtani.

Ki-ki a legbensőbb – tehát a legmagányosabb – hite mécsesét.

Ha nem sikerült profán ünnepen részt venni, akkor az ünnep forrása fölé kell hajolni, amely nemzedékek hosszú sorának buzogja föl az eredet megtisztító vizét. A második hánukái gyertyaláng fellobbanását Bné Brákban, a Tóra ropant fellegvárában vártam, annak is legbelső erődítményében: Kiriát Vizsnyichen. Mintha a Tórát övező sövényt szó szerint kellene érteni, hatalmas terméskő és márványtömbökből épült ez a városnegyed, mint egy erődítményrendszer. A várfokok erőt és megrendíthetlenséget sugárzó tömör idomairól, éles metszésű síkjairól még az utcai világosság fényei is megsemmisülten vágódnak le. A két éve fölavatott – egy máramarosi származású amerikai gyémántkereskedő vagyonából emelt – vizsnyici központi zsinagóga egyszerre modern és archaikus stílusú tornyai, ívei, kiszögellései, mint valamely királyi pa-

lota, méltóságosan uralják a teret, az időt s méhüket: a négy kimondhatatlan betűvel jelzett, fölfoghatatlan univerzumot.

Számomra is, aki kívül áll a hászid világon (és amúgy is ám-hóórec), misztikusan, várakozásteli cseng az egykori lengyel–oroszl steti neve. Először mint Elie Wiesel műveinek olvasója, majd mint fordítója találkoztam e helységnévből átalakított, varázslatos rangra emelt jelzővel. Az ő nagyapja (Felsőbocskórol) tartozott a vizsnyici csodarabbi udvarának belső köreihez, szép csengésű énekét szerette a rebe hallgatni. Ez a nagyapa sokszor előfordul Elie Wiesel írásaiban, akár szülővárosa, Máramarossziget, a gyermekkori béke és boldogság véres tengerbe süllyedt szigete, amelyhez kiapadhatatlan nosztalgia köti a Nobel-díjas író. Akár a sábbát, a máramarosszigeti sábbát után – amelynek angvalait a nagyapa, a vizsnyici rebe hászidjának dalai kísérték a Wiesel-ház ajtajáig. („Soha nem feledem a városomban a sábbátot. Ha minden mást elfeledek, ez akkor is megmarad az emlékezetemben. Az ünnep hangulata, a derű, amely ott lebegett a legszegényebb otthonokban is; fehér abroszok, a gyertyák, gondosan fésülködő kislányok, zsinagógából hazatérő férfiak. Ha városom elmerül az idők örvényében, a szombat fényére, a szombat melegére, a szombat mélységére akkor is emlékszem majd. A rajongó imákra, a hászidok szöveg nélküli énekeire, a tűzre, amely mesterükből sugárzott” – írja Elie Wiesel.)

A vizsnyici dinasztiairól bővebbet Schön Dezsőnek a magyar hászidizmus történetét kitűnően feldolgozó, *Istenkeresők a Kárpátok alatt* című könyvéből tudhattam meg (de jó lett volna, ha az író a második világháború utáni időkhöz tárgyalta volna). Ebben a könyvben sok szó esik a Sároraljaujhelyről, valamint az orosz–lengyel vidékekről származó, és a Kárpátok alján megtelepedett Teitelbaum és Jager rabbidinasztiaik évtizedes viszálykodásáról, arról a sajátos *politi-*

káról, amely a körülötte zajló huszadik századot (világháborústól) teljesen figyelmen kívül hagyja, mert csak a hit és a hitközség szempontjai szerint ítéli, méri, látja a világot.

Most azonban úgy látszik, hogy a huszadik század vége felé a hászid udvarok fejedelmei kiterjesztik *politikájukat* a hit és a hitközség dolgain túlra is. Ezt az erről szóló újságcikkeknél, szövegszédeknél mi sem bizonyítja jobban, mint a néptelen béthámidrás — pedig a sötétség már jócskán rátelepedett a vaskosan és makacsul a földből kibújó épületek vállára. A csillagok is feljöttek már, ki-kibújva az esőfellegek mögül, ott hunyorognak-pislákolnak a házak ablakaiban is, de a rebét és a híveit mintha föld nyelte volna, pedig igencsak itt az ideje, hogy meggyűjtsák és áldást mondjanak a zsidó nép önmagához való hűségét megtestesítő fény forrására.

Csak egy busznyi pajeszszárnyacska gyerek visítozik, énekel, hancúrozik, tanítóikkal a rebe gyűjtését látni jöttek az északi határszélről. Egy-két tétova bóher szívja idegesen a cigarettáját, ősz szakállú Talmud-tudós sántikál át a téren: ezüst szakállá méltóságteljesen egyesül a Babilont idéző vizsnyici teret megvilágító tündöklő fényfolyammal: kérnie sem kell, az emberek önként nyújtják feléje a cedokat.

Hol lehet, hol van ilyenkor a rebe és népes kísérete? Az éjszaka sötét ferencjóska kabátja két

szárnyát a világ fölé terítve, kényelmesen elfoglalta helyét az ég trónusán. Az ünnep helyén tántorgó úrben az ünneptől idegen szorongás elektromossága vibrál. Egy várakozásé, amely csak annyiban tart kapcsolatot az ünneppel, hogy miatta nem kezdődhet meg az ünnepet beteljesítő szertartás. S vajon mi parancsolhat megálljt az Izrael szenvedésekkel teli, de mégis dicsőséges *múltját* és a megbékélést, megpihenést ígérő *jövőjét* megvilágító fényecskék föllobbanásának?

A jelen.

A múltat a jövővel összekötő, kevésbé dicsőfnyes, sőt, megannyi ellentmondással, torzsalkodással terhes, a történelem egészéhez képest percléptékű időcske minden „nyila és nyüge” sűrű levében fortogunk, s gőze elfedi előlünk a fényt, amely múltunkból a jövőnk felé tör. Ez a látást elhomályosító, szennyes indulatokat föl-korbácsoló, tehát a jelen mocskába lerántó közeg: *a politika*. Béklyóba verő, követhetetlenül tekergőző csápjai úgy eltérébélyesedtek, úgy bénítanak, mint valamely pusztító paralízisjárvány. Semmi, de semmi közük sincs a hit, a vallás konzerválta értékekhez, hiszen ezt a két, anyagában, érvényében annyira külön nemű dolgot — akár a kóser és a tréfli ételt — már a Bibliában is oly világosan ekülönítették egymástól a próféták. S mégis, mintha mostanában oly *végzetesen* összekeveredne az isteni eredetű és a „percemberkék” alkotta világ.

Ugyanis a próféták örökösei, az isteni világ földi letéteményesei, a Tóra Nagyjai most azért nem röptetik az embert megértő és megtérítő világosságot a csillagok fénye magasságába, mert kötésig a politika hínáros és marasztaló mocsarában tocsognak. A hitnek, a zsidó tradícióknak egy olyan öre, az ég kapujának egy olyan hatalmasa, mint a vizsnyici rebe egy ilyen szent, s ezért a Föntlévőt minden bizonnal kérésével jó pillanatban találó alkalomkor olyan kicsinységgel foglalkozik, mint hogy a Likud vagy a Marách pártszövetség kerüljön-e a hatalomra. (Egy olyan furcsa világban, ahol az egymással éppúgy, mint az ellene is acsarkodó vak erők most a kezére játsszák a jelen szempontjából valóban nem lényegtelen döntést.)

Mert bizony a bíbor kalapos hászidok, a Tóra örökön szerelmes völegényei nem a zsinagóga vagy az örök igazságok felé utazó szövegek és fóliánsok körül nyüzsögnek, bozsognak, hanem egy — igaz, „strictly kosher” — háromcsillagos hotel halljában. Ahol a nagy tudományú rabbik és rebék, már ki tudja hányszor változtatva szélirányt, nem Istennél, hanem a politikai pártoknál keresik Izrael igazát. Kapkodva telefonálgató rádiósok, mikrofonjaikkal lesben álló tévések, vakuik nyilait élesítgető fényképészek és édes illatfelhőbe pácolt, legújabb divatot követő toa-

lettükben az eseményeket noteszeinkbe lejegyezni, összefoglalni igyekvő csinos riporternők szigetét hullámozzák körül az izgatott, éjfélete kalapok, kaftánok, szakállak. „Visszaadni vagy nem visszaadni”, „Kitelepíteni” („transzferálni”), „Nem engedni”, „Elpusztítani” – csapnak fel a Bné Brak-i hotel előterében a harcias jelszavak, ahol a mindehhez szükséges fegyveres erőt a szálloda körül föltorlódott forgalmat irányító rendőr pisztolya képviseli. A vizsnyici nagy zsinagóga előtt játékaikba belefáradt kis növendékek úgy sorolgatják föl az igen népes izraeli pártok neveit és vezetőiket, mint a hírneves rebékét, akiknek az arcásaival szoktak kártyázni. A kihalt, de feszültségekkel telített városrész egyöntetűen azt a kérdést vajúdjá, hogy ki lesz – nem a zsidó nép és vele az egész emberiség megváltója, hanem – a soron következő izraeli kormány feje. Csak az ablakokban kis csillagcsoportokat alkotó hánukagyertyák emlékeztetnek arra, hogy egy zsidó ünnep idején, zsidó városban vagyunk.

Mit nem adnék, ha magam is ott lehetnék azon a szállodai emeleten, és megérteném az ott folyó vitát. Az érveket, sugallatokat s főként a kapcsolatot égi és földi igazság között. Mert mi másról is folyhatna ott szó, képzelődök elcsüggedten a várakozásban, a szertartás – megtartják valaha is? – színhelyén, a vizsnyici nagy zsinagóga alsó termében egy padon, ahol mögöttem és velem szemben a kopasz, fölstócolt állványok már régóta várják, hogy megteljenek zengő énekű hászidokkal. Az én várakozásom persze a

nagy és legendás híri rebe személyének és a gyűjtésének szól, s nem a politika aznapra esedékes, újabb tajtékhajjának.

A beszivárgó és a padokon, a majd később behozandó hánuká gyertyatartó közelében elhelyezkedő emberek mozgásából már következtetni lehet arra, hogy nemsokára meg is születik a döntés, amely – eredményétől függetlenül – elhozza végre az ünnep fényét. Azét az ünnepét, amely akkor is ünnep volt, amikor nemhogy pártok, de még a mostani zsidó állam álma sem létezett, és akkor is ünnep lesz, amikor a mai pártok nevére csak az annalesek emlékeznek.

A levegő összesűrűsödik, kirobbanással fenyeget. Egy hírnek kell jönnie, hogy levezesse az összecsomósodott izgalmat. A hír már nem várhat magára soká. Sőt. A meglóduló időben érezni is: már meg is született. Már megvan. Csak időbe telik, míg ideér. Előkerült jó néhány szidur, sőt még egy-egy Talmud kötet is. Most már minden rendben lesz. Hiszen a döntés: megvan. Helyességében – ennyi nagy cáddik ítéletében – ki kételkedne. A karzat lassan elsötétedik a beáramló hőszedok tömegétől. A gyerekek a padok alá szorulnak, és a térdharisnyás, papucscipős lábak között pörgetik tovább tenderlijüket. A hírnek itt kell kopogtatnia a kapuban.

S már meg is érkezett.

Egy újabb csapat hozza. Egy hórihorgas, le-föl liftező ádámsutkájú már hirdeti is az ígét a hír-

telen köré sereglők bolyának. A hír csupán egy szóból áll. Mint egy luftballon, ha megszúrják, úgy pukkan. Így: LIKUD. Ezt a pártot fogja má-
tól (meddig?) támogatni a Tóra Nagyjainak Tanácsa. A hír elszisszen: ennyi. Most már tényleg a hité, a hagyományé a figyelem. Az ünnepé. Az örök dolgoké. Rám szólnak, hogy tegyem már el azt a fényképezőgépet; mostantól megszűnik a prózaian megörökíthető dolgok világa. Tehát a rend helyreáll. Az igazi REND állapota.

Kisvártatva megnyílik a zsinagóga pincéjének eddig zárva tartott ajtaja, és egy két méter magasra megnőtt, szálfá tartású hőszed a feje felett egy trónushoz hasonló karszékkel beegyensúlyoz a terem közepére. Lába nyomában a nagy események közeledtének kijáró csönd támad. S majd megjelenik. Ő. Ő maga. A vizsnyici rebe. De nem ám a szakállába, bölcsességébe bűjt, a sok tanulástól meggörbedt hátú, vékony csontú rabbi bácsi. (Pedig úgy mondják, elhagyta a hetedik ikszet.) Hanem egy herceg, vagy inkább egy fejedelem. Király, Júda királya, oroszlánja . . . Aki épp oly megrendíthetetlen méltósággal toppan be birodalma kapujába, mint a Tóra-szekrényt díszítő-őrző koronás fenevadak. Tagbaszakadt, délceg termete csak úgy feszül, dagadozik a finom selyemhímzésű kaftán alatt a temérdek energiától, amely hamarosan imákká átalakulva, rakétaként rohan föl az égre az örökkévaló szívét ostromolandó. Az erőt, kikezdhetelen belső derűt sugárzó óriás hatalmas nyestsüvegben kezdődik – valóságos korona –, és súlyos döntülé-
sű, katonásan csillogó, ráncos kordováncsizmá-

ban végződik. Kozák atamán, agg Toldi Miklós, hős . . . Ez a rebe nem könyörög, nem kér, perel. Mint egyenrangú az egyenrangúval beszél Istenével. Nem tekint rá fel. A szemébe néz. Kissé szétvetett lábakkal, csípőre tett kézzel – mint aki nehéz lefolyású tárgyalásra rendezkedik be – megragadja a szolgálgyertyát, és belefog az Örökkévalóhoz címzett mondókájába.

S ami ezután következett, az tényleg kitorólhetelen lesz emlékezetem diaposzítívjairól. (Egyszer azokat is papírra kopírozom onnét, de most darab időre hadd érjenek, színesedjenek még ott.) A vizsnyici rebe gyűjtása, minden mozdulata, bársonyosan, de mégis férfias-ércesen hangzó imái, a hangja; ez az egyszerre kívülről és a hallgató bensejéből megszólaló, szívet megmarkoló, és azt jó szorosan kézben is tartó hang, a szertartás-rítus minden belőle fakadó és ezeket rendező cseppje-mozzanata, közösségének hatalmas fekete ereje-erdeje, dalaik eget nyaldosó tüze egy csapásra vittek át egy *más*, igazabb világba. Még ha ez a világ nem is itt, e földön van. De mindenesetre előrébb, följebb, mint amihez oly szánalmasan itt látszunk ragadni. Hiszen éppen ezeket a világokat, emberibb-istenibb tájakat elérni és megvalósítani: ez a zsidóság és a sorsához kötött emberiség feladata a földön. Ezekért a világokért ragyognak fel az évezredes fények: az ünnep ízelítőt, irányt mutató fényei. Élményei pedig a hétköznapi valóságban is előrébb hozzák az ígéret, a szövetség beteljesedését.

Jövetelét bizony kár, de nagy kár – ha pár órára is – késleltetni.

Vajda Sándor

Elfelejtett legenda

„Ne nézz úgy szolgáladra,
mintha nem ismernéd meg.”

26-1K ZSOLTÁR

[I.]

Az ítélet (Jom Kippur) napján, mikor eldől, ki marad életben, ki hal meg, számot kell adni vétkeinkről.

Ha valakit megszegyenyítettünk, a gyülekezet színe előtt be kell vallanunk, hogy bűnt követünk el.

Ez a parancs.

[II.]

A gyülekezet papja szólt: szálljatok magatokba. Nektek is meg kell bocsátanotok azoknak, akik megaláztak benneteket. Parancsolom!

Ezt követeli a törvény.

Egy nagyon öreg ember a rabbi szavába vágott: nem bocsátok meg.

A rabbi csendesen szólt: kinek nem bocsátasz meg?

Az öreg ember szólt – Istennek!

Hitler megölte feleségemet, három gyermeke-
met. Elégette imakönyvemet. Ezt nem bocsátom meg.

A rabbi odaadja imakönyvét: bocsáss meg Istennek.